

זהו בתל-אביב - סיפורו האישי של הקאריקטוריסט המצרי הנוזע שהגיע לישראל ואת היה חברי במערכת

נדהמתי. לא ידעתי מה לענות. למחרת בלילה החלו ההפצצות.

★ ★ ★

מעצר בית!

שבתי בחדר העבודה שלי וציירתי. כרגיל הייתי עוזב את המערכת מוקדם, אולם אותו יום נשארתי לעבוד אחר-הצהריים. הנערים השליחים היו עסוקים בהדבקת קת נייר כהה על החלונות, לצרכי האפלה. לפתע נכנסה "הגברת" - היא פטמה אלייטוף, אמו של איחסאן ובעלת העתון. פעם היה שמה רוזא, ועל שמה נקרא רוז אלייטוף.

ששרה. אבל לגבי אותו בחור לא היה בכך הבדל. בשבילו שירה ערבית פירושה עבד אל-האבא. ואמנם, מוחמד עבד אל-האבא הינו מעצבה של המוסיקה הערבית מזה שלושים שנה. הוא מלחין, מנגן וזמר. באחת המסיבות הפרטיות בקהיר, בהן הוזמן עבד אל-האבא לשייר, ניגשתי אליו ושאלתי אותו מדוע זנח לאחרונה את כלי הנגינה המורחיים והחל להשתמש בתזמורת אירופית. "פעם הייתי מופיע בלחית כינורות, חליל ערבי ועוד", השיב, "עכשיו אני כבר כותב מוסיקה לתזמורת של 30 כלים - חצוצרות, טרומבון, קונטראבאס, פסנתר. לבי

אסור לכתוב. גם אני ידעתי מה מותר ומה אסור. שהרי הכרתי את העתונות והצנזורה עוד מימי פארוק.

★ ★ ★

התחלת הקאריירה

פעם הראשונה נכנסתי למערכת של עתון מצרי בהיותי נער בן 15. היה זה בדאר אל-הילאל. בית-ההוצאה הגדול ביותר במרחב, המוציא לאור שבועה שבר עונים, ירחון ספרותי אחד ומספר רב מאד של ספרים. ביקשתי לראות את הצייר זיאן סאנטס.

הכניסו אותי לחדרו של האיש הגדול. כשכולי נרגש, השתו לו ציור - העתק מדויק של אחת הקריקטורות האחרונות שלו. "אני רוצה להיות צייר", סיפרתי לו. "כל הומן אני מצייר ומעתיק כל ציור הנקלע בדרכי."

סנטס נראה מרוצה מאד מעבודתי, ועודד אותי להמשיך. הוא נתן לי כמה חוברות ציור ואמר לי לבוא ולהרבות את ציוריך. העידוד שנתן לי, הוא אשר הפך אותי, כעבור שנים, לאחד משלושת הקריקטוריסטים הידועים ביותר במצרים.

לבסוף האיר לי המול את פניו וחלומי התגשם. ידוד משפחה נתן לי מכתב המלצה לדאר אל-הילאל והם קיבלו אותי כצייר מתלמד. לתקופת נסיון של חודש אחד. האחד ראי עלי: סנטס. נתנו לי לצייר כותרות וציורילי קטנים למאמרים, או אפילו למודעות. קיבלתי כמה גרושים, אבל הייתי מאשר. עזבתי את בית-הספר התיכון ונרשמתי לשיעורי-לילה בבית-הספר לאמנות.

★ ★ ★

שבועון לוחם

לא שבדאר אל-הילאל יכולתי להתקדם עד לגבול מסויים. לגבי העורכים נשארתי תמיד אותו נער מבטיח, שהגשמי את ייעודי. הלנתי עד למשכורת של 35 לירות מצריות - ולא יכולתי לעלות יותר. התפטרתי.

ואז פנה אלי איחסאן עבד אלייטוף. היה זה ב-1951. הוא הציע לי לעבור לרוז אלייטוף. במשכורת הרבה יותר גבוהה. אך יותר מן המשכורת קסמה לי העבודה עצמה. רוז אלייטוף הינו שבועון מצוייר מובן האמיתי של המלה. אין בו אף תצלום אחד. הכל מצוייר - השער, הקריקטורות, הדמויות הפוליטיות.

ידעתי גם שזהו שבועון לוחם ואמיץ מאד. איחסאן אף אמר לי זאת. ידעתי כי דאר אל-הילאל היה בראש וראשונה עסק מסחרי. בעליו לא הסתכסכו עם איש, תמיד שיבחו כל מי שישב בשלטון. לצייר קריקטורות? בבקשה! אבל רק על נושאים היתוליים. "אצלנו" הבטיח איחסאן, "יהיה לך חופש ביטוי מוחלט. אתה יכול לצייר מה שאתה רוצה, בתנאי אחד: שזה יהיה תואם לאמת ולצדק!" נעשיתי הצייר הראשי של רוז אלייטוף.

★ ★ ★

"תיכחם נגד ישראל!"

היו אלה שנות היצירה היפות ביותר שלי. עבדתי בתוך המערכת היו ידיוותיים מאד. העובדה שהייתי יהודי לא הפריעה. בעצם, רבים מאד סברו שאני ערבי ורק כאשר הייתי נעדר מן העבודה ביום היפורים או בראש השנה, היו יודעים מהי שייכותי הדתית.

למען הדיוק, עלי להזכיר מקרה שאירע עם אחד הציירים בעתון, גבר צעיר בשם זוהני. לא פעם הוכנס למעצר בשל נטיותיו הקומוניסטיות, אולם מאז עלייתו של גמאל עבד אל-נאצר לשלטון הפך זוהני זה לאוימי גלהב וקיצוני. פעם, בשבוע מאימוני המשמר הלאומי, הביא אתו לי מערכת רובה אוטומטי רוס מכוון. הוא התגאה בכלי שלו, עבר מאיש לאיש שינסה אותו. גם לי הושיט את הנשק. "קח", אמר, "למד איך להשתמש בו נגד הישראליים!"

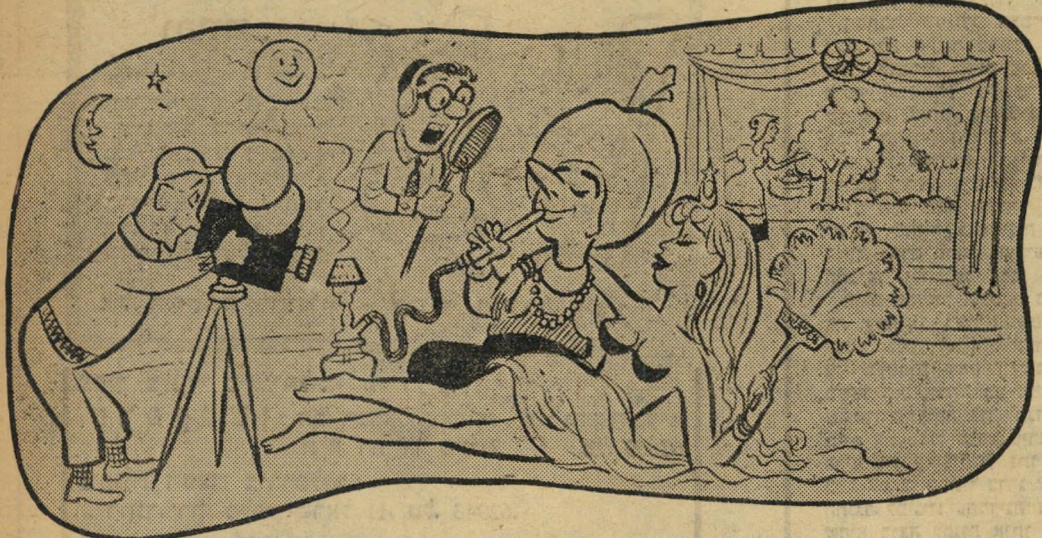
נלתי את הרובה, מבלי לענות לו. "מדוע, בעצם, אינך מצטרף למשמר הלאומי?" שאל. "כל מצרי נאמן צריך להתגייס לצבא! מחר בצהרים אקח אותך למחנה הקלט".

★ ★ ★

בקיצור: מבסוט

מידה שהיו תקריות פעוטות כאלה, לא שמתי לב אליהן. מעמדי במקצוע ובחברה היה איתן, ומעולם לא פגע בי איש בגלל יהדותי. היתה אפילו נערה מסור-ימת אחת. עתונאית, אשר קיוותה כי אתאטלס ואשא אותה לאשה.

הייתי מעורב בחברה המצרית הגבוהה והכרתית מקרוב את אישי הפוליטיקה, הקולנוע, הרדיו והאמנות. לאחר בואי לישראל והפתעתי לראות מה רב מספר האנשים המכירים את שמו של מוחמד עבד אל-האבא. אינני מתכוון ליוצאי ארצות ערב, המפזמים את שיריו והמקשיבים לתקליטיו בכל הזדמנות. אפילו צברים מוצא פולני מכיר רים את שמו. לא פעם, בעת נסיעה במונית, למשל, כאשר בקע ממקלט המכונית שיר ערבי, שמעתי צעיר "לבן" כזה מפליט: "אוהו! עבד אל-האבא!" לפעמים היתה זו זמרת

"אם מותר להשתמש בביטוי צר, הייתי מבסוט חאלס..."

"מה אתה עושה כאן?" שאלה אותי בתמהון. "אני עובד", השבתי, "מדוע את מופתעת?" "עכשיו, בימים אלה? מדוע אינך...?" ובראותה את הדמיון הסקרניים של הנערים השליחים, משכה אותי בידי והובילה אותי אל חדרה. היא נעלה את הדלת ושאלה: "מדוע אינך יושב בבית? אתה יודע שמאז התחלת המלחמה בסנינו רוגזים האנשים על היהודים? אתה כבן לי ולכן אני נתונת לך עצת אם. קח לך שבועיים חופשה ושב בבית, עד יעבור זעם. לא רצוי שמישהו יאבד את עשתונותו ויעליב אותך".

סירבתי בתוקף. כעבור ימים אחדים הזמין אותי איחסאן לחדרו. גם הוא החל מדבר על הלך-הרוחות ברחוב, נגד ישראל והיהודים. היה ברור שכל השיחה לא נעמה לו. לבסוף הודיעני את הבשורה המדהימה: "פנו אלי מהמשטרה וביקשו שאמסור לך שהוצא נגדך צו מעצרי-בית ל-15 יום. הם לא פנו אליך, ישר, מכיוון שאתה בכל זאת אישיות ידועה ורצו לפגוע ברגשותיך ככל האפשר פחות...".

"ואתה לא עשית דבר כדי לבטל את הצו?" שאלתי, לאחר שתלפה תדהמתי הראשונה.

"אני מצטער מאד, זקי, לא יכולתי לעשות מאומה. אני מייצע לך לשבת בבית במשך שבועיים אלה. האמן לי, זה הרבה יותר נעים מאשר לשבת בבית-הסוהר. אחר-כך תוכל לשוב לעבודה וכל העניין יישכח".

היה ברור לי מיד, כי אם אעדר שבועיים מהעבודה, לא אוכל לשוב עוד למעמדי החברתי הקודם. כל אחד היה מיד שואל היכן אני. התירוץ שהציע איחסאן, לספר כי זאת חופשתי השנתית, לא היה מחזיק מעמד. כי המלחמה הביאה עמה משטר חירום בעבודתנו ולא היה מתקבל על הדעת שאחרי תקופה של למעלה משנה, בה לא יכולתי לקבל חופשה, אעזוב דווקא עתה את העבודה. עובדת מעצרי היתה נודעת לכלום ואין ספק שהיו מביטים עלי אחרת, עם שובי.

"אני חושב שזוהי פגיעה גסה בזכויותי כאזרח, ובכבודי כיליד הארץ הזאת. אם גם אתה מייצע לי להיכנע לצו זה, שאין לי כל יסוד מלבד הפליה עזתית - אבקש לקבל את התפטרותי".

★ ★ ★

סוף - והתחלה

את 15 ימי "מעצר הבית" ביליתי בטיוולים, ללא כל הפרעה או השגחה. כאשר נודע בחוגי העתונות כי התפטרתי מרוז אלייטוף הוצפתי מיד בהצעות עבודה. אולם ראשי לא היה פנוי להתחייבויות ארוכות-טוח; בלבי נזקמה והלכה החלטה לעזוב את מצרים ולעלות לישראל. במשך כמה חודשים עסקתי בעבודות מקריות. במידה והיה לי מצב-רוח לכך, ציירתי קריקטורות עבור שבועוני דאר אל-הילאל. פניתי למשרד הפנים וביקשתי היתר יציאה, ללא זכות לשוב אי-פעם למצרים. האשרה ניתנה תוך 24 שעות. הר דעתי לידידי שאני נוסע לחופשה קצרה באלכסנדריה, ארזתי כמה מחדות קטנות ויצאתי בדרך הארוכה מקהיר לבית שאן.

איננו שלם לגמרי עם זאת, אבל האוזן הערבית מתרגלת יותר ויותר למוסיקה המערבית. ואינני יכול להידבק לדי פוסים המיושנים. אם אני לא אגיש תזמור כזה, יעשה זאת מישהו אחר, ועבד אל-האבא יהיה חיש מהר מוצג מוזיאוני".

על כן, עצה לי לכל הבחורים הצעירים הצועקים "אוה, עבד אל-האבא!" בפעם הבאה נסו להקשיב ביתר סבלנות, אולי תמצאו שהצלילים הערביים אינם כל כך ברבריים, ככלות הכול. לי, למשל, נראה ששיריו של עבד אל-האבא הם כיום יותר מערביים מאשר השירים העממיים-תימניים מקוריים של ישראל. אבל יתכן שזה בגלל היותי ריאקציונר מושבע בענייני מוסיקה מזרחית.

★ ★ ★

"לא שמעת את החדשות?"

מדוע? אם היה לי כל כך טוב, עזבתי? התשובה כמעט מיותרת: סיני בוקר אחד הופעתי כמינהגי למערכת ונכנסתי לחדרו של איחסאן. הייתי במצב-רוח מרום מאד. בדיוק באותה תקופה הכרתי צעירה נחמדה מאד ולא היה מקום בלבי לדאגות ולבעיות אקטואליות. אפילו עתונים לא קראתי וכשהייתי פותח את הרדיו, היה זה רק כדי לחפש מוסיקה עלייה. אם מותר להשתמש בביטוי צברי, אותו לימדוני כאן בישראל כאשר למדתי באולפן לעברית, הייתי "מבסוט".

נכנסתי לחדרו של איחסאן. "בוקר טוב", איחלתי לו, כולי קורן, "מה חדש היום?"

"אינך יודע מה חדש היום?" השיב העורך, בנימה משונה מאד.

החיוך החל קופא על פני. "לא", השבתי לו, "אינני יודע מה חדש היום".

"לא קראת עתון, לא שמעת רדיו?"

"לא... מה קרה?"

"אינך יודע שישראל מרכזת את כוחותיה לאורך הגבול?"

"לא...".

"אינך יודע שהצבא הישראלי עבר את הגבול ונמצא עכשיו 15 קילומטרים מאיסמעיליה?"

גולדה מאיר מקבלת את פני בנמל